

Emile Zola'nın "Meyhane" ve "Germinal" Romanlarındaki Emek Tarihi İzdüşümlerinde İşçi Sınıfı

Adnan MAHİROĞULLARI¹
ORCID:0000-0002-5323-4957

DOI: 10.54752/ct.1875933

Öz: Fransız İhtilali sonrası feodal yapı çözülünce, topraksız serfler köylerini terk edip "fabrika"larda çalışmak için şehirlere göç etmiştir. Söz konusu göç, yeni bir sınıf; "işçi sınıfı"nın doğuşuna neden olmuştur. Ne var ki, Sanayi Devrimi sonrası makine yoğun üretimle artan ürün miktarı işveren kesimini mutlu kılarken, "*Bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler*" ilkesi bağlamında liberal iktisat sistemini benimseyen devlet, uzun süre işçi sınıfını işverene karşı koruyucu yasal düzenlemeler yapmaya ihtiyaç duymamıştır. XIX. yüzyıl boyunca işçi sınıfının işverenlere karşı korunmadığı liberal düzende işçiler, düşük ücret seviyeleri ve uzun mesai süreleriyle çalışmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla XIX. yüzyılda, Fransa dahil, sanayileşme hamlesini başlatan tüm ülkelerde işçi sınıfı derin bir sefalet yaşamıştır. Emile Zola gibi pek çok batılı edebiyatçı, insancıl duygularla yaşanan sefaletle duyarsız kalmamış, roman ve tiyatro eserlerinde konuyu gelecek nesillere aktarmışlardır.

Makalemizde, Zola'nın "Meyhane" ve "Germinal" romanlarındaki emek tarihi izdüşümlerini incelerken, emek tarihiyle ilgili olay örgüsünün

¹ Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. mahirogullari@cumhuriyet.edu.tr

MAHİROĞULLARI, A, (2026) "Emile Zola'nın "Meyhane" ve "Germinal" Romanlarındaki Emek Tarihi İzdüşümlerinde İşçi Sınıfı", Çalışma ve Toplum, Sayı: 90, C.3, s.1287-1308

Bu makale, Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0) şartları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, orijinal yazar ve kaynak belirtildiği sürece, herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin vermektedir. Bkz. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Makale Geliş Tarihi:29.01.2026- Makale Kabul Tarihi: 14.04.2026

yaşanmışlığı, işçi sınıfının sefaleti, sömürüye karşı sendikal örgütlenme çabaları ve söz konusu iki eserin gelecekteki emek tarihi çalışmalarında güvenilir malzeme olarak kullanılıp kullanılmayacağı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emile Zola, Meyhane, Germinal, Sanayi Devrimi, işçi sınıfı, sefalet

The Working Class in The Reflections of Labor History in Emile Zola's Novels *The Assommoir* and *Germinal*

Abstract: After the French Revolution, as the feudal structure dissolved, landless serfs left their villages and migrated to cities to work in "factories." This migration led to the emergence of a new class: the "working class." However, while the increase in production brought about by machine-intensive manufacturing after the Industrial Revolution pleased employers, the state—having adopted the liberal economic system under the principle of "laissez-faire, laissez-passer"—did not enact protective legal regulations for the working class against employers for a long time. Within the liberal order of the nineteenth century, in which the working class was not protected against employers, workers were forced to labor for low wages and long working hours. Consequently, throughout the nineteenth century, in all countries that initiated industrialization, including France, the working class experienced profound misery. Many Western writers, such as Émile Zola, did not remain indifferent to this misery experienced with humanitarian sensibilities and conveyed the issue to future generations through novels and theatrical works.

In this article, while examining the reflections of labor history in Zola's novels *The Assommoir* and *Germinal*, we analyze the lived reality of the plot related to labor history, the misery of the working class, efforts toward trade-union organization against exploitation, and whether these two works can be used as reliable sources in future studies of labor history.

Keywords: Émile Zola, *The Assommoir*, *Germinal*, Industrial Revolution, working class, misery

Giriş

XIX. yüzyılın başlarından ortalarına kadar edebiyatta duygu ve hayali önceleyen romantizme tepki olarak doğan realist akım, Stendhal'ın roman türünde olay ve

çevrenin anlatımında öngördüğü “ayna metaforu”² ile toplumsal gerçekliği okurlara yansıtmayı ilke edinmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında “*natüralizm*” (doğalcılık) başlığı altında yeni bir edebî akım doğmuş; söz konusu akım, diğer edebî akımlardaki gibi bir önceki edebî akıma tepki olarak değil; edebiyata, özellikle de romana “nedensellik” (détérminisme), gözleme dayalı “deneysel metot” (méthode expérimentale) ve “kalıtım/soyaçekim” (hérédité) gibi pozitivist felsefeyle ilgili³ üç unsurun katılmasıyla realizmin bir devamı ve onun daha da geliştirilmiş biçimi olarak ortaya çıkmıştır (Vitnerova, 2014: 5; Özdemir, 1994: 320; Gözler, 1976:141).

Yeni edebî akım natüralizmin öncüsü ve söz konusu üç unsurun edebiyata katılımını sağlayan Emile Zola’dır. Zola, eserlerinde natüralist romanı şekillendiren üç unsura yer vermiş, determinist yaklaşımla toplumsal olaylarda aynı nedenlerin aynı sonuçlar doğuracağını savunmuş, romanlarında yer alan kahramanların içinde yaşadığı çevre ve soyaçekim/irsiyet bağlarının huy ve davranışlarında etkili olduğuna inanmıştır. Nitekim, Zola, bu amaçla aslen Paris yakınındaki Plassans kasabalı olan “*Rougon-Macquart*”lar adlı aileyi örnek alıp “*İkinci İmparatorluk Döneminde Bir Ailenin Doğal ve Sosyal Tarihi*” başlığı altında yazdığı yirmi ciltlik eser serisinde, edebiyata uygulamak istediği bilimsel tezlerin (Özdemir, 1994: 321; Vitnerova, 2014: 1) doğruluğunu kanıtlamak istemiştir.

Zola’nın eserlerine konu ettiği “*Rougon-Macquart*”lar, aynı kökten gelen “*Rougonlar*” ve “*Macquartlar*” diye iki ayrı kola ayrılan ailedir. Rougonlar, küçük burjuvazi ve yüksek sosyete mensup bireylerden oluşurken, Macquartlar küçük tacir, daha ziyade yoksul işçi sınıfına mensuptur. Zola, “*Rougon-Macquart*”lara mensup kişilerin yaşayışını, karakterlerini gerçekçi bir yaklaşımla eserlerine aktarabilmek amacıyla öncelikle ailenin beş kuşak “*soy köütüğünü/hayat ağacını*” (L’arbre généalogique) edinerek işe başlamış; aileden en az bir kişiye romanlarında başkişi/kahraman rolü⁴ vermiştir. Emile Zola, söz konusu yöntem aracılığıyla

² “Roman, yol boyunca gezdirilen bir aynadır. Bazen gökyüzünün maviliğini, bazen de yoldaki çamurları yansıtır. Cebinde ayna taşıyan insanı ahlaksız olmakla suçlandırıyorsunuz. Ayna, çamuru gösteriyor; ama siz aynayı suçluyorsunuz! Asıl su birikintisinin bulunduğu caddeyi, daha doğrusu suyu orada bırakıp birikintiye sebep olan yol müfettişini suçladırın”. Sthendal, **Kırmızı ve Siyah**, Çeviren Necmettin Arıkan, Altın Kitaplar, İstanbul, 1971, s.382.

³ Zola, eserlerini hazırlarken, “nedensellik”, “deneysel yöntem” ve “kalıtım” gibi bilimsel kavramlarla ilgili; Auguste Comte’un “*Cours de philosophie positive*”, Claude Bernard’ın; “*Introduction à l’étude de la médecine expérimentale*”, Dr. Prosper Lucas’ın “*La théorie de l’hérédité*” eserlerini okuma ihtiyacı duymuştur (Vitnerova, 2014: 9; Lagarde-Michard, 1969: 484).

⁴ Örneğin, Antoine Macquart’ın kızı Gervaise Meyhane’de (**L’Assommoir**), Gervaise’in büyük oğlu Claude Lantier Eser’de (**L’oeuvre**), Gevaise’in kızı Anna, **Nana**’da, Gervaise’in küçük oğlu Etienne **Germinal**’de (Vitnerova, 2014:15). Nitekim, Germinal’de Etienne’in Gervaise’in oğlu olduğu Etienne ile Catherine arasındaki diyalogda belirtilmiştir: -Etienne;

sadece "Rougon-Macquart"lar ailesini değil, İkinci İmparatorluk döneminde (1852-1870) tüm Fransız toplumunu yansıtmayı da amaçlamıştır (Vitnerova, 2014: 16-17).

Fransız İhtilali sonrası feodal yapının çözülmesi akabinde topraksız serflerin köylerini terk edip Sanayi Devrimi'nin simgesi "fabrika"larda çalışmak için şehirlere göç etmesiyle yeni bir sınıf; "işçi sınıfı" doğmuştur. Ne var ki, sanayileşme hamlesini XVIII. yüzyılın sonlarına doğru başlatan İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya gibi ülkelerdeki işçi sınıfının yaklaşık yüz yıl süren derin bir sefalet yaşadığı, gerek iktisat literatürüne, gerekse edebî metinlere tarihî gerçeklik olarak geçmiştir. Nitekim, Batı edebiyatında pek çok yazar, hümanist duygularla Sanayi Devrimi sonrası işçi sınıfının yaşadığı sefaleti eserlerine yansıtarak⁵ "emek tarihine" not düşmüştür. Ayrıca, geleneksel roman türlerine "*endüstriyel roman*"⁶ ve "*proleter roman*"⁷ başlığıyla iki yeni tür (Sivri ve Özdemir, 2021: 152-153) de ilave edilmiştir.

Çalışmamızın iskeletini oluşturan "*emek tarihi*" kavramı, geniş bir kavramdır: "*Emek tarihi: Çalışma eksenli olmak üzere; çalışma ve yaşam süreçlerinin bir öznesi olarak bireyden başlayıp mikro temelde işletme ölçeğinden, işkolu ölçeğine, oradan da ülke düzleminde 'makro ölçeğe' uzanan geniş bir yelpaze içinde düşünülmelidir.*" (Makal, 2007: 36). Makal'ın tanımından hareketle emek tarihi; "*çalışma ilişkileri/çalışma koşulları*" üst başlığı altında; ücretler, çalışma süreleri, iş kazaları, kadın ve çocuk işçiliği, emeğin örgütlü hareketine imkan sağlayan sendikal örgütlenme, toplu iş mücadeleleri grev ve lokavtlar, keza çalışma hayatı ile ilgili hukuki mevzuat gibi unsurları kapsamaktadır.

Emek tarihi ile edebiyat arasındaki ilişki, kuşkusuz edebiyatın emek olgusunu romandan öyküye, şiirden deneme ve tiyatroya en çok yansıtan sanat dalı olmasıyla

"İşten atıldığuma bir tek anam için üzülüyorum." -Catherine "Nerede şimdi?" -Etienne "Paris'te, Goutte d'Or sokağında çamaşırcılık yapıyor." (Zola, 2024: 46).

⁵ Örneğin, Amerikan edebiyatında Jack London; sınıf çatışmasını "*Uçurum İnsanları*"nda; yine yarınından emin olamadan sefalet içinde yaşayan emekçi kesiminin sömürsünü bir sendika liderinin ağzından "*Demir Ökçe*" romanında anlatmıştır (Nazlı, 2020: 2472-2480). Unpton Sinclair, "*Şikago Mezbahaları*"nda işçi sınıfını çektiği çilelerden kurtarmanın yolunun sosyalizm ve sendikal örgütlenme olduğunu vurgulamıştır. Alman edebiyatında Bernhard Keller Mann, "*Tünel*" adlı romanında işçilerin ölümcül çalışma koşullarını ve kapitalizmin acımazlığını dile getirmiş; İngiliz Edebiyatında Charles Dickens, "*Zor Zamanlar*" adlı romanında, yıpratıcı fabrika ortamı, sendikal örgütlenme mücadeleleri, işverenlerin karşı ataklarını etrafıca resmetmiştir (Makal, 2008: 18).

⁶ *Endüstriyel roman*: Başkahramanın işçi sınıfının sözcülüğünü üstlendiği, sömüren ve sömürülenler üzerine verdiği mesajlarla yaşanan olumsuzlukların okuyucuya aktarılmasıyla şekillenen türdür (Sivri ve Özdemir, 2021: 152-153).

⁷ *Proleter roman*: Çalışan sınıfın farkındalığını artırma, varoluşunun bilincine sahip işçi sınıfı oluşturma amacını taşıyan, işçi sınıfı hakkında propaganda niyeti taşıyan romandır (Cuddon, 1999:703).

izah edilebilir. Kimi düşünür ve eleştirmenler, emek tarihi çalışmalarında arşiv belgeleri, istatistikler, basılı kaynakların yanı sıra, çalışma ilişkileriyle ilgili edebî metinlerin (Makal, 2008:17) de, edebiyattan emek tarihine ışık tutacak kaynaklar olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin, Engels, edebiyatta realist akımın önemli isimlerinden Balzac'ın eserlerini kastederek: "...Bunlardan, hem de ekonomik ayrıntılarla bu çağın meslekten tarihçileri, iktisatçıları, istatistikçilerinin bepsinden öğrendiklerimden daha çok şey öğrendim." (Hacısalihoglu, 2008: 42; Lukacs, 1968: 99) demiştir. Edebiyat eleştirmeni Ömer Türkeş, edebiyatta roman türünü merkeze koyduğu ifadeyle; "Her roman, ortaya çıktığı andan itibaren tarihe tanıklık yaptığı gibi kapsadığı döneme ait yaşanmışlığı, atmosferi, insanî ilişkileri de yansıtacağına" parmak basmıştır (Türkeş, 2001: 37).

Edebi metinlerin emek tarihi araştırmalarında "belge niteliği" taşıyabilmesi için "çalışma ilişkileri/çalışma koşulları"nı düzenleyen yasal mevzuat ve olay örgüsünün gerçekliğinin yanı sıra, eseri kaleme alan yazarın esere yansıyan öznel/nesnel bakış açısının tespiti de önem arz eder. Dolayısıyla, edebi metinlerin emek tarihi çalışmalarında seçici ve süzgeçten geçirilerek özenli bir biçimde kullanılmaları gerekir. Nitekim, çalışmamızda yöntem olarak söz konusu iki eserin emek tarihine ışık tutabilecek vasıfta güvenilir kaynak olup olmadıklarını yeterli sayıda bilimsel makale, akademik tez incelemesiyle yanı sıra, işçi sınıfının yaşantısı ve sorunlarıyla ilgili dönemin resmi kurumlarının belge nitelikli yayınlarını da araştırmaya özen gösterdik. Bu bağlamda, romandaki ana mekan Anzin kömür işletmeleriyle ilgili Müfettiş Louis Reybaud'nun 1871'de yayınlanan "**Enquêtes industrielles: La compagnie des mines d'Anzin**" başlıklı teftiş tutanağından, keza Sanayi Bakanlığı görevlisi Louis Villermé imzasıyla 1840'ta yayınlanan iki ciltlik "**Tableau de L'état physique et moral des ouvriers dans les manufactures de coton, de laine, et de soie**" gibi resmi nitelikli belgeden önemli ölçüde yararlandık.

Makalemizde, Zola'nın söz konusu iki romanındaki emek tarihi izdüşümlerini incelerken, roman sanatı ve edebî niteliklerinin eleştirisine değinmeksizin, emek tarihiyle ilgili olay örgüsünün yaşanmışlığı, çalışma ilişkileriyle ilgili mevcut yasal mevzuata uyulup uyulmadığı, işçi sınıfının sefaleti ve sömürüye karşı mücadelesi bağlamında sendikal örgütlenme çabaları ve iki eserin gelecekteki emek tarihi çalışmalarında malzeme olarak kullanılıp kullanılmayacağı irdelenmiştir.

Meyhane

1877'de yayınlanan Meyhane, 20 ciltlik Rougon-Macquart serisinin yedinci kitabıdır. Zola, bu romanında diğer yazarların o zamana kadar ele almadığı "işçi sınıfının" yaşadığı ortamları ve alkolizmin sebep olduğu bahtsız hayatları ele almış (Vitnerova,

2014: 17); romanın önsözünde kendi ifadesiyle “*Varoşlarda yaşayan bir işçi ailesinin kaderindeki kaçınılmaz düşüşü*” vurgulamak istemiştir.

Romandaki mekân; Paris’in varoşlarında işçi kesiminin yaşadığı “*Goutte d’Or*” (Altın Damla) mahallesidir. Romanda birinci derece kahramanlar gerçek hayattan alınmıştır: Bayan Gervaise, Antoine Macquart’ın kızı. Auguste Lantier, Gervaise’in dostu. Etienne ve Claude, Gervaise ve Auguste Lantier’in çocukları. Coupeau, Gervaise’in ikinci eşi. Nana, Gervaise ve Coupeau’nun kızı. İkincil kahramanlar: Demirci Goujet, Coupeau’nun komşusu. Adele, Lantier’nin dostu. Adele’in kız kardeşi Virgine. Zincirci Monsieur Lorilleux, Coupeau’nun eniştesi. Mme. Lorilleux ve Çiçekçi Lerat, Coupeau’nun kız kardeşleri. Kapıcı Boches ve çamaşırhane sahibesi Mme. Fouconier ve Meyhaneci Colombe Baba.

Romandaki olay örgüsünün sosyal zamanı; Zola’nın romanla ilgili hazırlık dosyasındaki notlarında belirtildiği üzere; “*Gervaise’i 22 yaşındayken 1850’de tanıdım; 1869’a kadar izledim.*” ifadesinden 1850-1869 arası olduğu anlaşılmaktadır (Durand, 1995: 8; Vitnerova, 2014:19).

Düşük Ücret Seviyeleri, Tek Odalı Sağlıksız Binalarda Barınma

Fransız İhtilali sonrası feodal yapının çözülmesiyle topraksız serflerin köylerini terk edip şehirlerde iş bulma amacıyla yıllarca süren göç dalgası (l’exode rural), emek arzının emek talebini aşmasına, dolayısıyla hayatta kalabilmek için düşük ücret seviyelerinde bile çalışmaya razı olan “*yedek işçi ordusu*”nun oluşmasına neden olmuştur. Emeginden başka geçim kaynağı olmayan, işyerlerinin kapısında işe girme şansı arayan “*yedek işçi ordusunun*” varlığı, keza liberal iktisat ilkeleri bağlamında devletin uzun süre çalışma hayatıyla ilgili düzenleyici ve hakem rolü üstlenmekten kaçınması XIX. yüzyılda işçi sınıfının sefaletini kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca, kırsal kesimden şehirlere yıllarca süren göç dalgası, beraberinde çarpık kentleşmeyi de getirmiş; işçi kesimi, şehirlerin varoşlarında kurulan mahallelerde tek odalı eğreti yapılarda barınma gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası işçi sınıfının yaşadığı olumsuzluklar; düşük ücret seviyeleriyle gelir yetersizliğine bağlı en temel beslenme ihtiyaçlarının karşılanmaması, sağlıksız eğreti barınma mekânları, içki müptelalığı ve ahlaki çöküş gibi üç boyutludur. Söz konusu üç boyutlu olumsuzluk, Sanayi Devrimi sonrası, gerek emeğin sömürsünü konu edinen edebî eserlerde, gerekse ülkenin çalışma hayatıyla ilgili resmi belge ve istatistiklerinde günde 12-14 saat süren uzun mesai karşılığında erkek işçilerin 4-5 frank, kadın işçilerin 2-3 franka çalıştıkları belirtilmiştir. (Brizon, 1977: 443; Villermé, 1840: 91).

Meyhane’de uzun mesai saatleri ve düşük ücret seviyeleri detaylarıyla yer almıştır:

"Gervaise, patronu Mme. Fauconnier'in çamaşırhanesinde günde 12 saat çalışıyordu." (Zola, 1971, s. 130). "İnce çamaşır ütölemekte usta olan Gervaise, Mme Fouconier'nin çamaşırhanesinde günde üç frank kadar kazanabiliyordu." (Zola, 1971: 148). "Nana şimdi işçi olmuştu. Kabire Sokağındaki Titreville mağazasında 2 franka çalışıyordu (Zola, 1971: 477).

Yaşlı bir işçi olan Bru Baba; "Kimse bana iş vermiyor artık; çok yaşlandım çünkü.(...) Geçen yıl bir köprü'nün boya işlerinde çalıştım. Günde bir buçuk frank aldım. Sırtüstü yatıp köprüyü öyle boyamam gerekiyordu. Altımdan ırmak akıp gidiyordu. O gün bugün öksürmeye başladım. Şimdi de hiçbir yerde iş bulamaz oldum." (Zola, 1971: 295-296) siteminde bulunmaktadır.

Romanda; tek odalı eğreti yapılardan; bir yatakta koyun koyuna iki çocuğun yattığı gerçeğinden bahsedilerek sefaletin bir başka boyutuna dikkat çekilmiştir. Zola, Gervaise'in kirada kaldığı mekânın dış görünüşünü; "İki katlı harap bir binaydı.(...) Penceresindeki panjurlar yağmurdan kararıp çürümüştü." diyerek, tek oda içinde bulunan eşyaları da belirtmiştir: "Tavana ipe asılı bir demir çubuktan soluk bir bez parçası sarkıyordu. Gervaise onun altında karyolanın kızıya oturdu. Gözlerini odanın içinde gezdirmeye başladı. Odada cevizden yapılmış bir gözü eksik bir konsolla üç basır iskemle, bir de yağlı masa vardı." (Zola, 1971: 9-10).

Zola, Paris'te öğrencilik yıllarında işçilerin oturduğu evlerin yakınında kiraladığı tek odalı evde ikamet ederken, işçi sınıfının mekansal sefaletle de iç içe yaşadığına tanık olmuştur. Nitekim, bu konuyu sadece romanlarına aktarmakla yetinmemiş; 18 Ekim 1868 tarihli "Tribune" gazetesinde makale yazarak kamuoyu ve yöneticilerin dikkatini çekmek istemiştir: "İşçiler, çamurlu ve dar sokaklı mahallelerde boğuluyor ya da balık istifi gibi sıkışarak yaşama zorunda kalıyorlar. Onlar, Saint-Antoine caddesinin yakınındaki kapı karanlık arada ya da Mouffetard vadisinin pis kokulu çukurlarında ikamet ediyorlar. Pazar günü olduğunda, meyhanelerin köşesinde masaya oturuyorlar." (Durand, 1995: 19)

Alkol Bağımlılığı ve Ahlakî Çöküş

Akademisyen Vitnerova, Zola'nın yirmi serilik eserlerinin çoğunda işçi kesiminin alkol bağımlılığı sorununa ısrarla yer verdiğini vurgulamıştır: "Zola, örneğin Meyhane romanında eğreti hayat koşullarında yaşayan insanların alkolizme dahi meyilli olduğunu, açlık ve güvencesizlik gibi temel sorunlara çözüm bulunamaması durumunda sıkıntıların alkolle unutmaya çalıştıklarını belirtmek istemiştir." (Vitnerova, 2014: 22).

Zola, alkolizm sorununa romanın 13. bölümünde detaylı olarak değinmiştir:

"O gün ayın on beşiydi. Herkes gündeliklerini almıştı. Kaldırımlar, içip eğlenmeye çıkmış büyük kalabalıkla doluydu.(...) Meyhanelerde ise sarboşlar, elleriyle kollarıyla işaretler yaparak yerleşiyorlardı masalara. Colomba Baba'nın meyhanesi önünde millet kıyruk olmuştu." (...)

O gün para almışlardı ya, onu kutluyorlardı işte. 'Bu gece Paris'te epey insan sarhoş olacak' diyorlardı.(...)

Gervaise, cebinde on santim parası olsa meyhaneye girip bir şey içerdi. Belki de bir kadeh içki açlığını bastırırdı. Ah! Ah' ne çok kadebler devirmişti şimdiye kadar. Bütün felaketin ondan geldiğini hissetmekteydi (Zola, 1971: 553).

Yönetici kesim, 1830 sonrası işçi eylemlerinin artmasıyla çalışma hayatında yaşanan sorunların neler olduğunun ülke düzeyinde tespiti için uzman *M. Benoiston ve L. Villermé*'yi görevlendirmiş;⁸ görev sonrası tespit edilen sorunlar 1840'ta Louis Villermé imzasıyla yayınlanan iki ciltlik "***İpek, Yün, Pamuk İmalatında Çalışan İşçilerin Moral ve Fizikî Durumunun Tablosu***" başlıklı eserde yer almıştır. Villermé, kitabının birinci cildinde işçi kesimiyle ilgili tespitleri arasında, özellikle ahlakî çöküşe zemin hazırlayan "alkolizm" sorununa dikkat çekmiştir:

"Cabaret'ye girenlerin çoğunluğu oturacak yer olmadığı için ayakta bekliyordu. Aralarında çok sayıda kadın da vardı. Herkes, şarap pahalı olduğu için ardıc rakası ya da bira içiyordu. Bütün bu kişilerin sokaklarda biri birlerine müstebcen laflarla konuştuklarını da sadece söylemekle yetineceğim" (Villermé, 1840: 85-86).

Kaçınılmaz Kader; Sefalet

Ekonomik hayata yapılacak her türlü müdahaleyi kapitalist sistemin işlemesine engel sayan iktisadi liberalizm, Sanayi Devrimi sonrası "çalışma koşullarının" işçi ve işverenin özgür iradesine dayalı, keza devletin taraf olmadığı "bireysel akit sistemiyle" belirlenmesini öngörmüştür. Ne var ki, bu dönemde hizmet akitlerinin özgür iradeyle hakkaniyet ölçüsünde oluşacağı fikri teoriden öteye geçememiş, çalışma koşullarının şekillenmesinde tarafların iktisadi güç ve kudretleri birinci derecede etkili olmuştur. Nitekim, koruyucu yasaların mevcut olmadığı bu düzende, ücreti yegane geçim kaynağı olan işçinin üretim araçlarına sahip "sermaye" karşısında eşit güç oluşturamadığı, dolayısıyla sözleşme içeriğinin işveren tarafından işçiye adeta dikte ettirildiği bilinmektedir (Ekin,1976, 11-13).

Eleştirmen André Durand, "*L'Assommoir 1877, roman de Zola*" başlıklı makalesinde, iktisadi liberalizm döneminde işçi sınıfının yaşadığı derin sefaleti ve sefaletle yol açan unsurlara parmak basmış; hem işveren kesimini, hem de devleti sorumlu tutmuştur: "*XIX. yüzyıldaki kötü çalışma koşulları, köle tipi çalışmadan, sonuçta sefaletin pençesine boyun eğmekten başka bir şey değildi. İşyerlerinde, işçiler sabahtan akşama kadar açlıktan ölmemek için çalışıyordu (Durand, 1995: 21).* Durand, yaşanan sefaletten, sermaye sahipleri kadar XIX. yüzyıl boyunca '*soygal koruma/sociale protection*'

⁸Eserin önsözünde, belirli sektörlerdeki işçi sorunlarının tespiti amacıyla iki uzmanın görevlendirildiği belirtilmiştir: "*Siyasal ve Moral Bilimler Enstitüsü, çeşitli yerleşim birimlerinde işçi sınıfının ahlakî ve fizikî durumunu araştırmak amacıyla M. Benoiston ve beni görevlendirdi.*"

önlemlerini geciktiren devletin de sorumlu olduğunu vurgulamıştır: “*Sosyal yasaların eksik olduğu bu çağda, iş kazasına uğrayan işçiler, tazminat ve sakatlık maaşı gibi hiçbir yardıma erişemiyor, dahası emeklilik hakkına da sahip değillerdi.*” (Durand, 1995: 21).

Eleştirmen André Durand'ın da belirttiği üzere; devletin bu konudaki sorumluluğunu “*sosyal koruma*” önlemlerinin işçi kesiminin tamamına⁹ geç tanınmasıyla izah etmek mümkündür. Nitekim, Fransa'da devlet, 1831'de askerlere, 1853'te memurlara tanıdığı emeklilik hakkını işçilere 1910'da vermiştir (Confédération française des retraités, 2016: 2; Ministère de travail, 1910:1).

İşçi kesiminin özellikle kış mevsiminde gıda teminiyle birlikte kira ödemelerinde de çektiği sıkıntı ve sefaletin boyutu romanda detaylarıyla yer almıştır:

“ (...) Kızları pek fazla sıkıntı çekiyorlardı. Yazın bir lokma ekmek bulabiliyorlardı ama soğukla birlikte açlık başlıyordu. O uğursuz aralık ayında atölyeler kapanıyor, ortalığın buz tuttuğu günlerde herkes soğuktan uyumuş halde boş oturuyor ve kapkara bir yoksulluk da başlıyordu. (Zola, 1971: 433-434).

“Erde ağza alınacak tek lokma yokken, kapıcı Boche elinde makbuzla ocak ayında başlayan üç ayın kirasını almaya gelmiyor muydu. Boche'un gelişinden üç gün sonra ev sahibi Marescot geliyordu. Dışarıda lapa lapa kar yağarken adam; ‘evden çıkarırım’ sözünü ağzından eksik etmiyordu. (...)”

Yoksulluğun büsbütün tuz biber ettiği bu hayatın ortasında Gervaise, çevresindeki birçok insanın açlıktan inlediğini görerek yaşıyordu. Binanın bu köşesi yoksulların köşesiydi. Ara sıra bir yaygaradır kopuyor, kadınların ağlaştığı, aç çocukların inlediği işitiliyordu. (...) (Zola, 1971: 437-438).

Netice itibarıyla; romanda; İkinci İmparatorluk döneminde (1852-1870) işçilerin günde 12-13 saat çalıştırılıp 3-5 frank kazanabildikleri, giyim, yiyecek ve kira gibi temel ihtiyaçlarını çok zor karşıladıkları vurgulanmış; işçi sınıfının sorunlarına köklü çözüm aramayan dönemin resmî kurumları üstü kapalı olarak eleştirilmiştir (www.audible.fr/blog/1-assommoir-zola). Zola'nın eserin önsözündeki ifadesiyle; romanın temel amacının “*Pis kokulu varoşlarda yaşayan bir işçi ailesinin kaderindeki*

⁹ Devlet, -doğrudan taraf olmaksızın- maden ve havagazi işçiliği gibi ağır ve tehlikeli işlerde işverenleri emeklilik hakkı ve iş kazaları tazminatıyla ilgili yardım sandıkları kurulmasını zorunlu tutmuştur. Maden ocağı sahipleri, 1850'den itibaren çalıştırdıkları maden işçilerine -ödentilerini işletme üstlenmek üzere- emekli sandıkları oluşturmuşlardır. Nitekim, söz konusu uygulama, Montsu kömür havzasında Germinal'de Bonnemort Baba'nın ifadelerinde de görülmektedir: “İki yıl daha dışımı sıkıp altmışıma dek çalışacağım, 180 franklık emekli aylığımı koparacağım (Zola, 2024, 8). Romanın II. Bölümünde emeklilik ödentilerinin işveren tarafından karşılandığı işletme müdürünün eşi Bayan Hannebeau tarafından belirtilmiştir: “Yermiyelerinden hiçbir şey kesilmediği halde işçiler emekliye ayrılınca epey aylık alırlar.” (Zola, 2024: 109). Devlet, 44 yıl sonra 1894'te maden işçileri için çıkardığı yasayla emekli sandığının kamu tarafından kurulmasını sağlamıştır (Juery, 2007: 3).

kaçınılmaz düşüşünü, derin sefaletini, içki müptelâlığının sonunda aile bağlarının gevşemesini, karmakarışık fuhsun murdarlıklarını, temiz duyguların yavaş yavaş unutuluşundan sonuçta geriye kalan topluma utanç ve ölümlü bir ablâk dersi.”vermek olduğudur.

Germinal

Germinal, Zola'nın Rougon-Macquart serisinin 13. romanıdır. 1885'te yayınlanan romanda, ana tema olarak Anzin kasabasındaki Montsou maden ocaklarında çalışan işçilerin zor çalışma koşulları, sendikal örgütlenme, toplu iş mücadeleleri ve sefaleti ele alınmıştır.

Maden dünyasını tam olarak tanımayan Zola, Germinal'i yazmayı tasarladığında, bu konuda sadece okuduğu gazetelerde yer alan sınırlı bilgilerden haberdardır. Dolayısıyla Zola, Germinal'de yazdıklarını bizzat yaşamış biri de değildir (Abastado,1970:5; Makal, 2008:37). Ancak, Batı edebiyatında natüralist akımın önemli ismi olan Zola, yazmayı tasarladığı eserinde gerçek dışılığa yer vermeksizin realizm ve doğalcılık adına Fransa'da II. ve III. İmparatorluk döneminde yapılan “işçi eylemleri” hakkında Paris'te “Milli Kütüphanede” bulunan çok sayıda belge incelemeyi, “*Gazette des Tribunaux*”da sendikaların suçlandığı grev hadiselerinin duruşma tutanaklarını gözden geçirmeyi kendisine zorunlu görev olarak görmüştür (Abastado, 1970: 35). Başka bir deyişle; “*Zola'nın Montsou madenleri ve sakinleri hakkındaki tasviri, sabada yürütülen kapsamlı hazırlık çalışmalarına ve bazıları ekonomik nitelikte olan çok sayıda okumaya dayanmaktadır.*” (Missemer, 2013:618). Örnek vermek gerekirse; Zola, maden ocaklarında çalışan işçilerin çalışma koşulları, müzmin hastalıkları, keza ülke ekonomisi hakkında Laveleye'in “*Çağdaş Toplumculuk*”, Leroy-Beaulieu'nun “*İşçi Sorunu*”, Simonin'in maden işçilerinin çalışma koşullarını ele aldığı “*Toprakaltı Dünyası*” ve Doktor Boens-Boisseau'nun “*Maden Kazaları ve Maden İşçilerinin Hastalıkları*”, Maurice Taylmer'in “*Grisou*”, Améde Burat'nın “*1864'te Kömür Endüstrisinin Durumu*” adlı eserlerini (Abastato, 1970: 33;Mahiroğulları, 2005: 46; Missemer, 2013: 622) okuma ihtiyacı duymuştur.

Zola, yukarıda zikredilen dönemin çalışma ilişkilerinden -genel anlamda- bahseden eserlerin dışında, Germinal'deki ana mekan Anzin kömür işletmeleriyle doğrudan ilgili Louis Reybaud'nun 1871'de yayınlanan “*Enquêtes industrielles: La compagnie des mines d'Anzin*” başlıklı makalesini¹⁰ de incelemiş olmalı¹¹ ki, romanın

¹⁰ Louis Reybaud, teftiş ettiği “Anzin Kömür İşletmesi”yle ilgili hususları makalesinde; “*Les Origines de la Compagnie*”(İşletmenin kuruluşu) ve “*Le Régime du Travail*”(Çalışma düzeni) şeklinde iki başlık altında incelemiştir. Birinci başlıkta, Germinal'in ikinci bölümünde belirtildiği üzere işletmenin 1760'ta üç ortaklı şirkete dönüştüğü, ikinci başlık altında ise; kadın, çocuk ve erkek ayırımıyla işçi ücretleri, lojman kiralari ve emeklilik hakkıyla ilgili bilgiler yer almıştır.

ikinci bölümünde yer verdiği Montsou Kömür İşletmesinin tarihçesi, üç ortaklı şirket haline dönüşmesi, keza diğer bölümlerde işçi ücretleri ve ev kiralalarıyla ilgili rakamlar bu makaledeki verilerle bire bir örtüşmektedir. Bu cümleden olarak, söz konusu makalede, Reybaud'nun çalışmasının giriş kısmında “*Bu çalışma, kuşkusuz derleyebildiğimiz bilgi ve belge birlikteliğinin en güvenilir ürünüdür.*” ifadesi, veri gerçekçiliği bağlamında hem bu eser, hem de Germinal için kuşkuya yer bırakmayan önemli bir ifadedir (Reybaud, 1871: 135).

Emile Zola, Germinal'ı yayınlamadan bir yıl önce, romana konu olan maden ocaklarında 12.000 kömür işçinin 28 Şubat 1884'te başlattığı grevin nedenlerini (Escudier, 2013: 252) ve ocaklardaki çalışma koşullarını yerinde incelemek amacıyla Anzin'e gitmiş; bir mühendis refakatinde galerilere inip gördüklerini romana aktararak yer altında çalışma koşullarının zorluğuna, keza olay örgüsünün gerçekliğine de ilave katkı sağlamıştır (Abastato, 1970: 34).

Germinal'de tek ana tema etrafında şekillenen olay örgüsü, 1860'lı yıllarda Fransa'nın Kuzey bölgesinde Montsou kömür ocaklarında çalışan işçilerin sefaletine neden olan düşük ücret seviyeleri ve olumsuz çalışma koşullarıyla ilgili işverenlere karşı hak arama mücadelesini ve başarısız bir grev eylemini içerir. Germinal'de mekân, Kuzey Fransa'da kömür havzası olarak bilinen Anzin kentinin yanı başındaki kurgusal Montsou'da geçer. Romanda geçen olay örgüsünün sosyal zamanı, gerek Meksika Harbi (1862-1867), gerekse I. Enternasyonal'den bahsedildiği (1864) göz önüne alındığında 1865-1867 arası olduğu anlaşılmaktadır (Abastato, 1970: 13).

Romanda, Etienne Lantier, Souvarine, Pluchart ve çoğunluğu Maheu ailesinden olmak üzere 24'ü madenlerde çalışan işçi, 9 kömür ocağı sahibi aile fertleri, bir bakkal, iki papaz, bir jandarma, bir komiser ve 5 hizmetçiden oluşan şahıs kadrosu bulunmaktadır. Etienne, Souvarine, Pluchart dışındaki isimler kurgusal seçilmişken, söz konusu üç şahıs, Fransa'nın sosyal ve siyasî tarihinde yaşanmışlığı olan kişileri temsil etmektedir.

Etienne¹², Abastato'nun ifadesiyle romanda işçi sınıfının bilinçlenmesini (prise de conscience) sembolize eden devrimci militan karakterdir (Abastato, 1970, s. 40). Missemmer ise, Etienne hakkında “*Germinal'de anlatılan olay örgüsü, bir toplumun olduğu kadar, bir insanın; 1866'da Montsou kömür şirketinde işe alınan Etienne Lantier'nin hikayesidir.*” diyerek onu başkahraman statüsünde görmüştür (Missemmer, 2013: 619).

¹¹ Zira, Germinal'in ikinci bölümünde Zola, ismini vermeden “*Daha bu sabah, Paris treninden inmiş olan süslü püslü madalyalı*” bir beyden bahsetmiş; gelen kişinin, İşletme Müdürü'nün eşi Bayan Hennebeau'nun refakatinde işçi mahallelerinde oturan işçi aileleriyle mülakat yaptığına yer vermiştir (Zola, 2024, 109). Dolayısıyla Zola'nın; “*Enquêtes industrielles: La compagnie des mines d'Anzin*” başlıklı makaleyi okuduğu anlaşılmaktadır.

¹² Etienne, Gervaise Macquart'ın Auguste Lantier'den olan oğludur.

Souvarine, romanda Rus anarşist Bakuni'i temsil etmektedir. 1844'te Rusya'dan Fransa'ya gelen Bakunin, devlet dâhil, tüm sosyal yapıların genel grev ve tedhiş hareketleriyle ortadan kaldırılmasını öngören Anarşist öğretinin öncülerinden Joseph Proudhon'la tanışmış; ilk tedhiş deneyimini Paris'te 1848 işçi ayaklanmalarında gerçekleştirmiştir (Rioux, 1985, s. 18). Souvarine'in Bakunin'i temsil ettiğini, romanda "*Rus asıllı olduğundan*" (Zola, 2024: 144), "*Rusya'daki karısının asılarak idam edildiği*"nden bahsedilmesi (Zola, 2024: 470)¹³ doğrular niteliktedir (Abastado, 1970: 57). Kaldı ki, Zola, romanın daha ilk bölümünde ona "anarşist öğretiyi" tanımlatarak asıl kimliğinin Bakunin olduğunu hissettirmek istemiştir:

"Herşeyi kökünden yıktıp yerle bir etmedikçe açlık sonsuza dek sürüp gidecektir. Evet azizim! Anarşi, başka bir şey değil; yalnız anarşi" (Zola, 2024: 149)

Üçüncü şahıs Pluchart, gerçekte var olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Kuzey Federasyonu (*Fédération du Nord de l'Assaciation International du Travail*) genel yazmanı olarak kurgulanmıştır. (Zola, 2024: 147.)

Olumsuz Çalışma Koşulları; Uzun Mesai Saatleri, Kadın ve Çocuk İşçiliği

12.000 işçinin çalıştığı Montsou'daki Le Voreux ve Jean Bart kömür ocaklarında çocuk ve kadın istihdamı, keza güneş doğarken başlayıp güneş batımına kadar süren uzun mesai saatleri Germinal'de detaylarıyla anlatılmıştır:

"Burunlarının dibindeki kayadan su sızıyor, iki büklüm çalışmanın doğurduğu damar sertleşmeleri başlıyor. Yarım saat içinde tepeden turnağa ıslanıyorlardı(...) Saatler ilerledikçe, madendeki hava, lambaların dumanı grişuyla hem ısınıyor, hem de örümcek ağına benzer bir perde çekiyordu gözlerine." (Zola, 2024: 50-51)

Sağlıksız çalışma koşulları, bu dönemde doğal olarak bazı meslek hastalıklarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle maden ocaklarında çalışanlarda "romatizma" giderek artmış, bu hastalığın adı o yıllarda "*maden işçisi hastalığı*" (*maladie ouvriere de min*) şeklinde anılır olmuştur:

"Tek derdim şu kör olası bacaklarım. Madende o kadar çok ıslandık ki, anlıyorsunuz ya, su iligime kemiğime işledi. Gün oluyor bacağımı oynatırken danalar gibi böğürüyorum" (Zola, 2024: 8)

Mesai saatleri hakkında romanda ayrıntılı bilgi yoktur; işçilerin sabah saat 4'te kalkıp işe gitmek için yollara döküldüğü (Zola, 2024, 14-15) görülmekte; dolayısıyla

¹³ Göndermeler için bakınız; Emile ZOLA, **Germinal**, Çeviren Bertan Onaran, İş Bankası Kültür Yayınları, XXI. Basım, Ankara, 2024.

o yıllarda günlük mesainin 13-14 saatten aşağı olmadığı Pierre Brizon'un "*Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*" adlı eserinde de (Brizon, 1977: 450) belirtilmiştir.

Sanayi Devrimi sonrası, özellikle dokuma iş kolunda 8-10 yaşlarındaki çocuk işçiliği zamanla ucuz iş gücü olarak tüm iş kollarında da yaygınlaşmış; diğer iş kollarına oranla ağır ve tehlikeli işlerden sayılan madenlerde bile çocuklar çalıştırılmıştır. Nitekim Germinal'de çalışan çocuk işçilerinden; Jeanlin 11, Bebert 12, Catherine 15 yaşındadır (Zola, 2024: 13-22):

Etienne ihtiyara, "Uzun süreden beri mi çalışıyorsunuz kömür ocağında?, diye sordu.

-Madene indiğimde sekizime bile gelmemiştim. Şimdi elli sekizindeyim. Varın siz besaplayın gayri. Önce tumbacı çıraklığı, sonra vagon itecek kadar büyüyünce tumbacılık yaptım." (Zola, 2024: 8).

Düşük Ücret Seviyeleri ve Üç Boyutlu Sefalet

Endüstri Devrimi sonrası, XIX. yüzyılın sonlarına kadar işçi-işveren arasındaki hoşnutsuzlukların temelini düşük ücret seviyeleri oluşturmuştur. Pazarlık güçleri eşit olmayan iki taraf arasında belirlenen ücretler genel seviyesi, işçinin "*beslenme ve barınma*" gibi en temel ihtiyaçlarını bile karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu nedenle, düşük ücret seviyeleri, endüstri ilişkileri literatürüne "*sefalet ücreti*", "*ölmeyecek derecede ücret*" olarak geçmiştir.

Germinal'de işçilerin aldıkları günlük ücret; çocuklara bir Frank, kadınlara iki, orta yaştaki erkeklere üç Frank, yaşlı erkekler 2 Frank (Zola, 2024: 18), Romandaki ücret seviyeleri; gerek Reybaud'un makalesindeki (Reybaud, 1871: 155), gerekse Brizon'un eserindeki ücret seviyeleriyle örtüşmektedir (Brizon, 1977: 443-444).

Ücretler genel seviyesinin çok düşük olduğu, işçilerin geçim sıkıntısı çektikleri roman boyu yakınmalarından anlaşılmaktadır:

"-Et yüzü gördüğümüz yok; etten geçtik ekmek bulabilmek bin şükür" (Zola, 2024: 5).

Sanayi Devrimi sonrası, ücretler genel seviyesinin Ferdinand Lasalle'ın ifadesiyle daima "tunç sertliğiyle", keza David Ricardo'nun tespitiyle de "*geçimlik ücret/ölmeyecek derecede ücret*" seviyesinde kalıp "*boş kursaklar dengesi*" (équilibre des ventres vides) oluşturduğunun vurgulanması, romanda Zola'nın olay gerçekliğinin yanı sıra iktisat literatüründe yer alan bilimsel gerçekliğe de özen gösterdiğinin kanıtıdır:

"-Ücretleri yükseltmek kolay mı, çelik gibi bir kâr yasası, ücretleri en alt düzeyde yani işçilerin ölmemesine ve bol çocuk yapmasını sağlayacak düzeyde tutuyor. Biraz daha düşürseler, işçiler açlıktan geberir, yeni gelen işçilerse daha yüksek ücret ister. Biraz yükseltmeye kalksalar işsiz sayısının çokluğu buna engel olur. Boş kursaklar dengesidir bu." (Zola, 2024: 149).

Germinal'de, ücretlerin yetersiz olması nedeniyle işçi ailesinin tüm fertleri; küçük çocuklar, yaşlılar ve eşlerin de çalışmak durumunda kalması, ücretler ile emek arzı arasındaki doğrusal ilişkinin düşük refah seviyesinde "tersine elastikiyet" kazandığının sonucu olmalıdır¹⁴ Düşük refah seviyesinde, ücretler azaldığında normal olarak emek arzının da azalması gerekirken, romandaki ifadeyle "çok çocuk yapılarak" aksine artma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Romanda, sefaletin ikinci boyutu olarak işçilerin barınma ihtiyaçlarındaki sorunlara da değinilmiş; işçi mahallesinin kasvetli görünümü ve aylık 6 frank kira bedelli tek odalı eğreti yapılardan bahsedilmiş; bir yatakta koyun koyuna iki kişinin yattığı gerçeğiyle sefaletin bir başka boyutuna dikkat çekilmiştir:

"Bir göysi dolabı, bir masa, iki sandalye, çivilere asılmış göysiler, el yüz yıkamakta kullanılan topraktan yapılmış bir kapla yine toprak bir testiden başka bir şey yoktu. Soldaki yatakta 20 yaşındaki Zakarie ile 1 yaşındaki kardeşi Janlin'le; Sağdaki yatakta biri altı, obiri (obürü) dört yaşında iki yumurcak, Lénore ile Henri koyun koyuna uyuyor Catherin ise kız kardeşi Alzire ile üçüncü yatağı paylaşıyordu. Dördüncü yatakta ise ana baba yatıyordu. (Zola, 2024: 13).

Yukarıdaki paragrafta anlatılan sefaletin boyutları, Fransız Louis Villermé'nin, 1840'ta yayınlanan "**İpek, Yün, Pamuk İmalatında Çalışan İşçilerin Moral ve Fizikî Durumunun Tablosu**" başlıklı eserinde anlatılanlarla örtüşmektedir:

"İşçilerin işverene ait evlerdeki kirası 6-7 frank, işçi mahallerindeki evler, yatılan, yemek yenilen ve banyo yapılan tek odalardan ibaretti. Farklı yaşlar ve farklı cinsiyetkilerin; aynı yatakta uyuduklarını söylemek durumundayım (Villermé, 1840: 83).

Mülkiyeti işverene ait Montsou'daki işçi lojmanlarının aylık kira bedelinin Bayan Maheude'ün belirttiği üzere 6 frank olduğu anlaşılmaktadır: "Eve gelince, kira 6 frank: az gibi görünüyorsa da çoğu zaman bunu bile güçlüğüle veriyorsun" (Zola, 2024: 97). Reybaud'un makalesinde de kira bedelinin aylık 6 frank olduğu belirtilmiştir (Reybaud, 1871: 158).

Zola, Meyhane'de olduğu üzere Germinal'de de, işçi kesiminin maruz kaldığı sefaletin üçüncü boyutu alkol bağımlılığı ve ahlakî yozlaşmaya uzun uzadıya yer vermiştir:

"Volcan dar ve uzun bir meyhaneydi. Sahnede yarı çıplak kızlar açık saçık şarkılar söylüyorlardı. (...) Meyhanede tumbacılar, kömür kırıcılar, on üç on dört yaşındaki vargelçiler biradan çok ardış rakası içiyorlardı." (Zola, 2024: 158).

¹⁴ XVIII. yüz yılda yaşayan İngiliz rahip Malthus'un "Nüfus Teorisi"nde ileri sürdüğü "ücret artışları nüfus artışını tahrik eder." görüşünün aksine, Germinal'de Maheu ailesinin yedi çocuklu olduğu göz önüne alındığında "düşük ücretler"in o dönemde nüfus artış hızını kamçıladığı görülmektedir.

“Désir'in dul karısının meyhanesinde fıçılar açılmış; bira kabaran bir deniz gibi köpürüyor; ağzılardan, burunlardan dere gibi akıyordu. Öylesine şişmişlerdi ki, herkesin bir dişi ya da dirseği yanındakinin kolunda kucagındaydı.” (Zola, 2024: 166-167)

Villermé de, eserinde alkolizm sorununa değinerek dönemin yöneticilerinin dikkatini çekmiştir:

“Dabası, kadını erkeği, genci ihtiyarı bira içicisi, alkol müptelası. Sokaklarda, meyhanelerde insanların birbirleriyle müstebcen ve argo laflarla konuştuklarını söylemekle yetineceğim (Villermé, 1840: 86).

Sendikal Örgütlenme ve Grevler

Fransa'da sendikal örgütlenme 1791 tarihli Chapelier Yasası'yla yasaklanmışsa da, işçilerinin çabalarıyla örgütlenme yer altında gizli olarak devam etmiştir. Nitekim, 1820'lerden itibaren işçilerin kendi aralarında kurdukları "*Karşılıklı yardım sandıkları*", (Sociétés de secours mutuels) koalisyon hakkının kullanılmasına izin verildiği 1864'e kadar işçilerin örgütlenme, dayanışma ve grev girişimlerinde "*paravan*" dernekler (Mouriaux, 1992:16) ve "*direnme toplulukları*" (société de résistance) olarak kullanılmıştır (Reynaud, 1975: 11).

1791 tarihli Chapelier Yasası'nın getirdiği koalisyon yasağı 1864 tarihli "*Ollivier Yasası*"yla kaldırılmış; grev sırasında çalışmak isteyen işçilerin engellenmemesi ve şiddet kullanmama koşuluyla greve başvurma serbest bırakılmıştır. (Mouriaux, 1992: 20). Nitekim, Zola, romanda sendikal örgütlenme ve greve başvurulmasını Ollivier Yasası doğrultusunda kurgulamıştır. Kuzey Federasyonu genel yazmanı Pluchart'ın Etienne'e gönderdiği mektup sonrası Montsou'da sendika kurulması için harekete geçilmiştir:

“Rassaneur, Etienne'e Montsou'da bir sendika mı kuracaksınız yani?

Kuzey Federasyonu genel yazmanı Pluchart'ın dileği buydu. Mektubunda özellikle günün birinde greve giderlerse kendilerine yapacağı yardım üzerinde duruyordu.” (Zola, 2024: 147)

Romanın farklı bölümlerinde yardım sandıklarının tarihsel işlevi üzerinde de durulmuştur:

Etienne işçilere, *“Düşünsenize, işi bırakırsak nasıl destek olur bu sandık, işletmeye rahatça kafa tutar, direnebilmek için sırtımızı sandığa yaslarız.”* (Zola, 2024: 165)

Yukarıdaki cümlede dile getirildiği gibi Zola, yardım sandıklarına grev sırasında ücret alamayan işçilere verilmek üzere günümüzdeki karşılığı olan “grev fonu” işlevi yüklemiş; yine günümüzde olduğu gibi işverenlerin gözünün sendikanın grev fonunun miktarının üzerinde olduğuna parmak basmıştır:

Etienne, *“İki gün önce müdürlük beni çağırttı. Son derece kıbar davrandılar. İşçilerin böyle bir yardım sandığı kurmasına karşı olmadıklarını söylediler. Yalnız anladığıma göre sandığı denetlemek istiyorlar... Sözün kısası, bu yüzden de bir çatışma var aramızda.”* (Zola, 2024:183)

İşletme yönetimi, ücret uygulamalarında işçiler aleyhine yeni bir model getirince (Zola, 2024: 186), işçi temsilcileri toplanıp grev kararı almış (Zola, 2024:192), işletme yönetimiyle görüşmeler başlatmıştır:

İşletme müdürü Hennebeau “Başkaldırmışsınız galiba...Peki nedir isteğinizi?

Görüşmeye katılan Maheu müdüre; “(...) Bizler yalnız adalet istiyoruz, açlıktan bıktık, hiç değilse her gün karnımızı doyuracak kadar kazanabilmek üzere oturup anlaşmanın zamanı geldi sanıyoruz. Yeni ücret düzeninden hoşnut değiliz. (...) Onun için müdür bey, çalışarak geberip gitmektense, hiçbir iş yapmadan **ölmeye karar verdiğimizizi** söylemeye geldik. İş bıraktık. İşletme öne sürdüğümüz koşulları kabul etmedikçe madene inmeyeceğiz.” der (Zola, 2024: 224-225).

Hennebeau, konuşmasının sonunda “Şu yardım sandığı fikrini de Rasseneur ortaya atmıştır mutlaka; bu sandık, basit bir yardım aracı olarak kalsa, kurulup gelişmesine ses çıkarmazdık elbet, ama onun işletmeye dönük bir silah olduğunu, direniş giderlerini karşılamak üzere kurulduğunu bal gibi biliyoruz. Sırası gelmişken şunu da belirteyim ki, işletme bu sandığı denetlemeye karardır.” (Zola, 2024: 227-228).

Zola, birinci paragrafın son cümlesinde tarihsel gerçeklikle örtüşen Lyon’lu ipek işçilerinin meşhur “Bıçak kemiğe dayandı: Ya çalışarak yaşamak! Ya da mücadele ederek ölmek!” sloganının benzerini romanda maden işçisi Maheu’ya tekrar ettirmiştir. Diğer taraftan, ikinci paragrafta işverenin yardımlaşma sandığını denetlemekteki ısrarı ise, kuşkusuz grev süresinin grev fonunun miktarıyla yakından ilgili olduğunu vurgulamak amaçlıdır.

Kuzey Federasyonu genel saymanı Pluchart, maden işçilerini Enternasyonal’e üye kaydetmek için Montsou’ya gelir. Yapılan toplantıda işçi temsilcilerini ikna ederek on bin işçinin Enternasyonal’e kaydı sağlanır. Zola, örgütün işçilere dağıtılmak üzere gönderdiği 4.000 franka romanında yer vererek “*sendikal dayanışma*”nın önemine dikkat çekmiştir.

İşletme yönetiminden anlaşma yönünde haber çıkmayınca, yapılan toplantıda grevin sürdürülüp sürdürülmeyeceği işçilere sorulmuş; devamı yönünde karar alınmıştır. Ne var ki, birkaç gün sonra önemli bir işçi kesimi grev kırıcılığı yapıp ocaklara inince, Souveraine, kafasındaki tedhiş planını gerçekleştirerek Montsou’dan ayrılmıştır.

Netice itibarıyla, romanda, işçilerin haklarını korumak için verdikleri mücadelelerden somut bir sonuç alınamamışsa da, Zola’nın ifadesiyle “Yaşanmış geçmişten, hayal edilen geleceğe” (*Du passé vécu au futur rêvé*) ulaşma beklentisi, “İşçi ve işveren sendikalarının özgürce kurulmasını 10 maddelik yasal mevzuata bağlayan 1884 tarihli Waldeck Rousseau Kanunu’nun” yürürlüğe girmesi, keza romanın son paragrafındaki Germinal’in¹⁵ “Gelecek yüzyılda ürün vermek üzere filizleneceği” öngörüsü

¹⁵ Fransa’da Cumhuriyetçi takvimde yılın yedinci ayı olan *Germinal*, Latince “tohum, tohumcuk, filiz” anlamındadır.

yarım yüzyıllık gecikmeyle de olsa 1936'da sendikalara işverenle grevli toplu pazarlık yapma hakkı veren "*Matignon Yasası*"yla gerçekleşmiştir.

Sonuç

Meyhane romanında resmedilen işçi sınıfının sefaleti kurgusal olmayıp, XIX. yüzyıla damgasını vuran yaşanmış gerçekliğin edebiyata yansımasıdır. Zola, romanındaki olay örgüsünün yaşanmışlığını, eserinin ön sözünde: "O, (*L'Assommoir*) *gerçeği anlatan bir eserdir; yalan söylemeyen ve içinde halkın kokusu olan ilk romandır.*" ifadesiyle belirtmek istemiştir. Zola'nın kendi ifadesinin dışında anlatıda değinilen işçi sınıfının düşük ücret seviyeleriyle çalışması, alkole düşkünlüğü ve ahlakî yozlaşmasıyla ilgili gerçeklik, Louis Villerme ve Pierre Brizon gibi yazarların kaleme aldığı bilimsel araştırma sonuçlarını içeren eserlerde de yer almıştır. Nitekim, pek çok çağdaş eleştirmen, Zola'nın Meyhane romanını XIX. yüzyılda işçilerin düşük ücret seviyelerini, kötü çalışma koşullarını ve sosyal eşitsizliklerini anlamak için yegane "*anahar eser*" olarak görmüştür ([www.audible.fr/blog/ 1-assommoir-zola](http://www.audible.fr/blog/1-assommoir-zola)).

Germinal'de, 1860'lı yılların sosyal ve ekonomik yaşanmışlığına bağlı kalınarak endüstri dünyası, işçi kesiminin düşük ücret seviyeleriyle çalıştırılması, sağlıksız barınma ve alkol bağımlılığı ve haksızlığa karşı emek mücadelesi gibi sorunlar ele alınmıştır. Pek çok eleştirmen, Zola'nın, romanda yer verdiği söz konusu sorunları natüralist bir yazara özgü bilimsel ve gözleme dayalı yöntemlerle belirlediğini eserlerinde dile getirmiştir. Missemmer'in ifadesiyle;

"Emile Zola'nın *Germinal* dahil tüm eserleri, XIX. yüzyıl Fransız toplumunun tarihsel tanığı olarak görülmüş; Rougon-Macquart roman serisinin gerçekliği sıklıkla edebiyat bilimcileriyle tarihçiler arasındaki canlı tartışmaların konusu olmuştur. Tarihsel gerçeklere sadık kalmayı amaçlayan *Germinal* romanı, dönemin en deneyimli gözlemcileri tarafından sosyal yapının yanı sıra ekonomik yapının da yansıması olarak görülmüştür." (Missemmer, 2013: 640).

Zola, Germinal'de ana temanın geçtiği Montsu kömür ocaklarındaki sendikal örgütlenme ve grevle ilgili yaşanmışlığa, ayrıca çalışma hayatıyla ilgili yürürlükteki yasal mevzuata da titizlikle riayet etmiştir. Bu cümleden olarak, Zola, işçi sınıfının sorunlarının tespitinde sadece kendi gözlemleriyle yetinmemiş; romandaki ana mekan Anzin kömür işletmeleriyle ilgili Müfettiş Louis Reybaud'nun 1871'de yayınlanan "*Enquêtes industrielles: La compagnie des mines d'Anzin*"¹⁶ başlıklı teftiş tutanağından, keza Sanayi Bakanlığı görevlisi Louis Villerme imzasıyla 1840'ta yayınlanan iki ciltlik "*Tableau de L'état physique et moral des ouvriers*

¹⁶ Endüstriyel Araştırmalar: Anzin Madencilik Şirketi.

dans les manufactures de coton, de laine, et de soie"¹⁷ gibi resmi belge niteliğindeki eserden de–olay örgüsündeki gerçeklik olgusunu- vurgulama bağlamında yararlanmıştır.

Netice itibarıyla, Batı edebiyatında, Endüstri Devrimi sonrası "kentsel işçi sefaletinde" **anahtar roman** olarak görülen Meyhane, "endüstriyel sınıf mücadelesinde" **belge roman** (Becker, 2000:11) olarak öngörülen Germinal, birbirini tamamlayacak şekilde emek tarihi araştırmalarında yararlanacak eserler kategorisinde yer almıştır. Ayrıca, Zola'nın gerek Meyhane, gerekse Germinal romanları işçi sınıfının sözcülüğünü üstlenen; sömüren ve sömürülenler üzerine verdiği mesajlarla yaşanan olumsuzlukları okuyucuya aktaran "*endüstriyel roman*" türünün (Sivri ve Özdemir, 2021:152-153) öne çıkan iki örneği olmuştur.

Extended Abstract

The concept of "labor history," which constitutes the backbone of this article, is a broad one. Labor history should be understood as a work-centered field that begins with the individual as a subject of work and life, and extends across a wide spectrum from the scale of the enterprise to the scale of the industry, and from there to the national level. According to this definition, labor history encompasses, under the overarching heading of "labor relations / working conditions," such subtopics as occupational accidents, women's and child labor, trade-union organization that enables the collective movement of labor, collective labor struggles including strikes and lockouts, as well as legal regulations related to working life.

The relationship between labor history and literature can undoubtedly be explained by the fact that literature is the art form that most vividly reflects the phenomenon of labor ranging from novels to short stories, from poetry to essays and theater. Some thinkers and critics have emphasized that, alongside archival documents, statistics, and printed sources, literary texts dealing with labor relations should also be regarded as sources that shed light on labor history. For example, Engels, referring to the works of Balzac, stated: "...From these, and indeed with economic details, I learned more than from all the professional historians, economists, and statisticians of this period combined."

Published in 1877, *The Assommoir* is the seventh volume of the twenty-volume *Rougon-Macquart* series. The *Rougon-Macquarts* are a family originating from the same roots but divided into two separate branches: the "Rougons" and the "Macquarts." While the Rougons consist of individuals belonging to the petty bourgeoisie and high society, the Macquarts are small tradespeople and, more

¹⁷ İpek, Yün, Pamuk İmalatında Çalışan İşçilerin Moral ve Fizikî Durumunun Tablosu.

predominantly, members of the poor working class. In the novel, it is emphasized that during the Second Empire period (1852–1870), workers were made to work 12–13 hours a day and could earn only 3–5 francs, barely managing to meet their basic needs such as clothing, food, and rent. In addition, the official institutions of the period, which failed to seek fundamental solutions to the problems of the working class, are implicitly criticized.

The misery of the working class depicted in *The Assommoir* is not fictional but rather a literary reflection of the lived reality of the nineteenth century. Zola sought to underline the realism of the plot in the preface to his work by stating: "It (*L'Assommoir*) is a work that tells the truth; it is the first novel that does not lie and that carries within it the scent of the people." On the other hand, the working class's low wage levels, inclination toward alcohol, and moral degradation were also addressed in the works of writers such as Louis Villermé and Pierre Brizon. Indeed, many contemporary critics regarded Zola's *The Assommoir* as a unique "key work" for understanding the poor working conditions and social inequalities faced by workers in the nineteenth century. Therefore, *The Assommoir* has come to be accepted as one of the works that can be used as material in future studies of labor history.

Germinal is the thirteenth novel in Zola's *Rougon-Macquart* series. Published in 1885, the novel focuses primarily on the harsh working conditions and misery of the workers employed in the Montsou coal mines in the town of Anzin. Remaining faithful to the social and economic realities of the 1860s, the novel addresses issues such as the industrial world, the exploitation of workers through low wage levels, unhealthy housing conditions, and alcohol dependency. Many critics have noted that Zola identified and presented these problems using scientific, observation-based methods characteristic of a naturalist writer. Moreover, Zola demonstrated the same sensitivity he showed in identifying the problems of the working class in ensuring the realism of the plot; in *Germinal*, he grounded the depiction of trade-union organization and strikes at the Montsou coal mines, the primary setting of the novel in official documents. As mentioned in the article, the author meticulously adhered to the existing legal regulations concerning working life. In this respect, *Germinal*, which is regarded in Western literature as a "documentary novel" (*roman documentaire*) reflecting labor–capital relations after the Industrial Revolution, has been accepted as one of the masterpieces works that can be used as material in future labor history research.

In conclusion, although no concrete results were achieved from the struggles undertaken by workers to protect their rights in *Germinal*, an expectation emerged expressed by Zola as "from the lived past to the imagined future" (*Du passé vécu au future rêvé*). Indeed, the enactment of the Waldeck-Rousseau Law of

1884, which regulated the free establishment of worker and employer unions through a ten-article legal framework, was eventually followed albeit with half century-long delay by the Matignon Agreements of 1936, which granted trade unions the right to engage in collective bargaining with employers, including the right to strike.

Beyanlar

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek Ve Teşekkür Beyanı

Prof. Dr. Ahmet Makal hocamın “*Türkiye Emek Tarihinin Bir İzdüşüm Alanı Olarak Edebiyat*” başlıklı makalesi söz konusu makaleyi yazmamı, keza gelecekte aynı konuyu Türk romanı açısından da inceleyeceğimi teşvik etmiştir. Hocam’a teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Abastado, C. (1970). *Germinal* Zola Profil d'une Oeuvre. Paris: Hatier.
- Becker, C. (2000). Préface, In Emile Zola *Germinal*. Paris: Le Livre de poche, 5-26.
- Brizon, P. (1977). Emegın ve Emekçilerin Tarihi. Ankara: Onur Yayınevi.
- Confédération française des retraités (2016). "Les grandes lignes de l'histoire de la retraite". <https://www.retraite-cfr.fr>, 1-4 (15 Eylül 2025)
- Cuddon, J. (1999). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books.
- Durand, A. (1995). "L'Assommoir 1877; roman de Zola". **Comptoir Littéraire**, 6-31.
- Ekin, N. (1976). Endüstri İlişkileri. (3. Baskı). İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını.
- Escudier, J. (2013). *Les ingénieurs des Mines et la protection sociale des ouvriers mineurs*. Paris : Open édition books.
- Gözler, F. (1976). Avrupa'da ve Bizde Edebiyat Akımları. C.2. İstanbul: Damla yayınevi.
- Hacısalıhoğlu, E.(2008). 1945-1960 Döneminde Türkiye'de Çalışma Yaşamının Orhan Kemal Romanlarında Temsili, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Juery, C. (2007). "L'Histoire du régime minier a travers ses organisme du Sud-Ouest", **Lettre d'Information**, No: 5, 3-7.
- Lagarde, A., Michard, L. (1969). *Littérature française du XIX. Siecle*, Paris:Bordas,
- L'Equipe éditoriale d'Audible (2024). "L'Assommoir d'Emile Zola: Tragedies sociales et chef d'oeuvre naturaliste". **Audibe, Top 10**, <http://audibe.fr/blog/1-assommoir-zola>, 2-6 (20 Ekim 2025)
- Lukacs, G. (1968). "Kurtarıcı", **Yeni Dergi**, Kundeyt Şurdum (çev.), (47), İstanbul.
- Mahiroğulları, A. (2005). "Endüstri Devrimi Sonrasında Emegın İstismarını Belgeleyen İki Eser: *Germinal* ve *Dokumacılar*", **Sosyoloji Konferansları**, (32), 41-53.
- Makal, A. (2007). Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları. İstanbul: İletişim yayınevi.
- Makal, A. (2008). "Türkiye Emek Tarihi'nin Bir İzdüşüm Alanı olarak "Edebiyat", **Çalışma ve Toplum**, 2008 /3,15-43.
- Missemer, A. (2013). « Structures et pratiques économiques dans l'œuvre d'Émile Zola, l'exemple de *Germinal* » **Economia**, Vol. 3(4), 618-643.
- Ministere de travail (1910). « Loi sur le retraites ouvrières et paysannes », *Journal officiel de la République française*, 6 avril 1910. <http://travail-emploi.gouv.fr>, 1-4 (20 Kasım 2025).
- Mouriaux, R. (1992). *Le Syndicalisme en France*, Paris: Presse Universitaire de France.

- Nazlı, O. (2020). "Jack London'un Eserlerinde Sınıf Çatışması", **Çalışma ve Toplum**, 4 (67) , 2463-2485.
- Özdemir, E. (1994). Türk ve Dünya Edebiyatı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Reybaud, L. (1871). "Enquetes industrielles: La compagnie des mines d'Anzin", **Revue des Deux Mondes**, tome: 96, 135-165.
- Reynaud, J . D. (1975). Les syndicats En France. Tome I.Paris: Librairie Armand Colin.
- Rioux, L. (1985). Le Syndicalisme. Paris: La collection "Ou en est".
- Sivri M., Özdemir H. (2021). "Emile Zola'nın Germinal ve Reşat Enis Aygen'in Afrodit Buhurdaında Bir Kadın Eserlerinde İşçi Romanına Bir Bakış", Güncel Yaklaşımlar Işığında Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları içinde, İstanbul: Efeakademi, 151-183.
- Türkeş, Ö.(2001). "Edebiyata Yazılan Tarih", Geçmişin İzleri, Yanı başımızdaki tarih için bir kılavuz içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 36-44.
- Villermé, L.R. (1840). Tableau de L'état physique et moral des ouvriers dans les manufactures de coton, de laine, et de soie, Tome 1, Paris:Union générale d'édition.
- Vitnerova, M. (2014). Le reflet de la société française dans l'œuvre d'Émile Zola, Plzen Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Plzen.
- www.audible.fr/blog/1-assommoir-zola (22 Kasım 2025).
- Zola, E. (1971).Meyhane, Çeviren Necmettin Arıkan, İstanbul: Can Yayınları,
- Zola, E.(2024). Germinal, Çeviren Bertan Onaran, (XXI. Basım), Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.